

Хоружа Л.Л.,
проректор з наукової роботи
Київського університету імені Бориса Грінченка,
доктор педагогічних наук, професор

РОЗВИТОК ЛЮДИНИ ЯК СУТНІСНА ІДЕЯ ПЕДАГОГІКИ К.Д. УШИНСЬКОГО

У статті акцентується увага на системотвірній ідеї усієї педагогіки К.Ушинського – розвитку людини. Висвітлено підходи вченого до розуміння цього феномену, ступінь вивчення сучасними дослідниками наукового доробку вченого та актуальність проблеми в умовах модернізації вітчизняної освіти.

Ключові слова: *розвиток людини, модернізація, фізичне вдосконалення, розумове вдосконалення, моральне вдосконалення.*

Модернізація української освіти у ХХІ столітті, реалізація її парадигм потребує не тільки нових теоретико-методологічних підходів, а й осмислення педагогічних концепцій минулого, вивчення наукових доробків відомих педагогів, вчених. У цьому контексті, аналіз педагогічної спадщини К.Ушинського дозволяє визначити концептуальні ідеї, які є актуальними сьогодні і саме вони складають основу модернізаційних процесів у вітчизняній освіті. Велика і багатогранна спадщина Костянтина Дмитровича стосується широкого спектру педагогічних проблем освітньо - виховного характеру, спрямованих на формування «нової людини». Одним з основних питань щодо вирішення цих проблем є всебічне пізнання вченим людини задля гармонізації її розвитку.

Розвиток людини є сукупним педагогічним результатом, тому саме поняття «розвиток» дозволяє визначити загальну стратегію осмислення вченим феномену дитини. У своєму педагогічному доробку він сприймає її такої, що постійно змінюється відповідно до іманентних законів: від природи вона наділена різними задатками, здібностями, однак їхній розвиток залежить

від умов життя і виховання. Тому, на думку К.Ушинського, необхідним є знання законів духовного і фізичного розвитку дитини, психофізіологічних процесів що сприятиме удосконаленню її людської природи.

У своїх філософських поглядах на природу людини вчений, рухаючись від ідеалізму до матеріалізму, дотримувався еволюційного вчення, вважав її частиною живої природи. В роботі *«Людина як предмет виховання»* він акцентував увагу на характеристиці організму взагалі, його зв'язку з середовищем, поступальності і поетапності розвитку особистості. К.Ушинський зазначає, що людина йде в удосконаленні свого життя не стрибками, але поступово, крок за кроком, і, якщо вона не зробить попереднього кроку, вона не зможе зробити наступного [1,с.19]. Вивчаючи процеси розвитку людини, в роботі аналізуються вчення фізіологів, психологів, філософів, соціологів з метою визначення сукупності знань про людину. Це, вважає вчений, є край важливим для педагогічної діяльності, яка спрямована на задоволення вищих моральних і духовних потреб особистості.

Продовжуючи міркувати над складним процесом розвитку людини, у роботі *«Праця в її психічному і виховному значенні»* К. Ушинський підкреслював значення трудової діяльності як формувальної основи цього процесу. Праця, по-перше, є основою і засобом людського існування і, по-друге, вона є джерелом фізичного, розумового і морального вдосконалення людини. Вільна праця, на думку педагога, потрібна людині для розвитку в неї почуття людської гідності, моральних якостей, соціального самовизначення. Тому основним завданням педагогів є виховання у людини любові і жадоби до серйозної праці, звички працювати.

У цьому контексті особливу увагу приділяв К.Ушинський фізичній праці, поєднанню її з розумовою. Необхідною умовою є посиленість як фізичної, так і розумової праці, відповідність вікові дітей: самостійний характер праці (все, що дитина може робити сама, повинна робити сама), чергування видів праці: праця фізична - не тільки приємний, а й корисний відпочинок після розумової. Вчений зробив спробу обґрунтувати мету, зміст

та форму фізичного виховання дітей, виходячи з основ анатомії і фізіології людини, медицини, санітарії і гігієни, приділивши велику увагу зміцненню нервової системи учнів та вихованню у них волі різними способами фізичного загартування.

Розвиток людини активно відбувається у процесі навчання, здійснення якого, не можливо без знання психофізіологічних закономірностей пізнавальної діяльності. Чітке визначення дидактичних завдань, змісту освіти впливає на ефективність навчального процесу, його спрямованість на розвиток пам'яті, мислення, почуттів, волі особистості.

Свої міркування щодо багатоаспектності процесу розвитку людини вчений продовжує у своїх працях: *«Теоретичні проблеми виховання і освіти. Про користь педагогічної літератури»*, *«Три елементи школи»*, наголошуючи на винятковій ролі вчителя у реалізації педагогічного процесу, володінні ним професійними вміннями, прагненні до самоосвіти. Педагогічна діяльність, пов'язана із розвитком особистості, зазначає К.Ушинський, не є монотонною працею, а процесом постійного натхнення, духовного збагачення вчителя.

Аналізуючи спадщину вченого крізь призму міждисциплінарності та системності, узагальнюючи основні ідеї, які пов'язані із розвитком і становленням особистості, слід відзначити їх інтегрованість, взаємозалежність, цілісність та надзвичайну актуальність для сучасної педагогічної науки і практики. Відсутність у сучасній педагогіці цілісного концептуального бачення процесу розвитку особистості, дисперсія його на складові частини: виховання, навчання, формування тощо, унеможливають, як зазначав К.Ушинський, всебічне пізнання людини у самому широкому розумінні цього слова.

Слід зазначити, що і у рецепціях вітчизняних педагогів, які вивчали спадщину К.Ушинського, й досі не були спрямовані на осмислення питань системності і цілісності у розвитку особистості. Так, на особливість інтерпретації філософських, психологічних, релігійних та педагогічних ідей вченого впливали соціально-політичні та культурно-освітні процеси в Україні

та Росії. Серед тематики наукових доробків учених, які останнім часом вивчали спадщину вченого, слід визначити такі напрями: життєвий шлях К.Ушинського (М.Антонець, Н.Волкова, А.Сбруєва, Ю.Ступак та інші), проблеми психології та антропології педагогічної концепції (Н.Дічек, М.Євтух, В.Чаплигін), питання національного виховання та формування людини-громадянина, людини-патріота (Л.Березівська, А.Богущ, О.Сухомлинська), формування особистості вчителя (Н.Глузман,Т.Довженко, І. Стражнікова та інші). Продовження об'єктивного і неупередженого дослідження доробку вченого в контексті сучасних педагогічних парадигм (демократизм, гуманізм, контекстність, суб'єктність тощо) стануть вагомою складовою модернізації системи української освіти.

Дійсно, внесок К. Ушинського в педагогіку є настільки плідним і вагомим, що інтерес до його творчого доробку не зменшується і продовжується далі. Сподіваюсь, що нинішня міжнародна науково-практична конференція « Ідеї К.Д.Ушинського в сучасній педагогіці», яка присвячена 190-й річниці від дня народження вченого, дозволить не тільки розглянути питання історико - педагогічного знання, а й визначити важливі аспекти сучасних модернізаційних освітніх процесів спрямованих на розвиток особистості.

Література:

1. Ушинський К.Д. Педагогические сочинения: В 6 т.-Т. 5/ Сост.С.Ф.Егоров.-М.:Педагогика,1990.-528 с.

Статья посвящена изучению системообразующей идеи педагогики К.Ушинского – развитие человека. Представлено понимание ученым этого феномена, степень изучения современной педагогической наукой его трудов, а также актуальность проблемы в условиях модернизации национальной системы образования.

Ключевые слова: *развитие человека, модернизация, физическое совершенствование, умственное совершенствование, моральное совершенствование.*

In this article the attention is focused on the system-creating idea of the whole K. Ushynskii pedagogics, namely the development of a human. Author reveals the approaches of the scientist to this phenomenon understanding, the level of studying the scientific heritage of a scholar and the actuality of a problem in the context of national education modernization.

Key words: *human development, modernization, physical improvement, mental improvement, moral improvement.*